

4. Dynamika vztahu mezi saldem hospodaření vládního sektoru, celkovým vládním dluhem a vývojem ekonomiky

Výsledkem vzájemné konfrontace příjmů a výdajů vládních institucí je zpravidla vládní deficit (potřeba financování). Zejména vývoj příjmů vládního sektoru (především přímých daní) je přitom poměrně úzce svázán s celkovou výkonností ekonomiky. Každoroční záporný výsledek hospodaření státu se pak stává základem pro navyšování vládního dluhu.

Od roku 2001 lze ve většině zemí EU vypořádat tři období s odlišnými fázemi hospodářského cyklu

Vztah mezi výše uvedenými makroekonomickými veličinami však není přímý. Pro větší názornost je možné období po roce 2000 hrubě rozdělit do tří časových intervalů, které se vzájemně liší dynamikou reálného růstu (poklesu) HDP. První období (2001-2003) charakterizuje v zemích EU celoplošný avšak mírný růst ekonomiky, velmi skromná meziroční dynamika HDP byla patrná zejména v největších unijních ekonomikách. Druhé období (2004-2007) bylo prakticky u všech zemí spojeno s vrcholem konjunktury - v Pobaltí průměrný meziroční růst dosahoval téměř dvouciferných hodnot a i u nejméně úspěšných zemí (Itálie, Portugalsko) převyšovala dynamika HDP úroveň celé EU z období 2001-2003. Poslední období (2008-2012) je spojeno s vleklou hospodářskou recesí, která se u všech zemí (mimo Polsko) v roce 2009 manifestovala hlubokým meziročním poklesem reálného HDP, skromným růstem v následujících dvou letech a návratem k mělkému poklesu ekonomiky v roce 2012 (který postihl bezmála polovinu zemí EU).

Ve většině nových členských zemí EU dlouhodobě převyšoval růst ekonomiky úroveň celé EU, avšak při pokračujících rozpočtových schodcích

Vztah mezi saldem hospodaření vládního sektoru a reálným vývojem ekonomiky byl na souboru všech 27 zemí EU velmi slabý, a to především v prvních dvou hodnocených obdobích. Nápadně se však odlišovaly „nové“ členské země, které vstoupily do EU po roce 2000 od „tradičních“ států Unie. Většina z těchto nových zemí dosahovala znatelně lepších výsledků v meziroční dynamice HDP než celá EU (a to i v posledním hodnoceném období), zároveň však měla (jakožto potenciální členové eurozóny) problémy s plněním maastrichtského kritéria o schodku veřejných rozpočtů. Tato disproporce byla ve všech obdobích patrná nejvíce v Polsku a na Slovensku. Podobný nesoulad představovaly Lotyšsko a Litva, které sice dosahovaly v prvních dvou obdobích jen mělkých rozpočtových schodků, zároveň ale držely primát nejdynamičtějších ekonomik Unie. Naopak Rakousko, země Beneluxu a především severské státy neměly až do propuknutí globální recese se svými veřejnými rozpočtovými schodky větší problémy a jejich hodnotami dosahovaly v rámci všech zemí EU výrazně lepších pořadí než dle meziroční dynamiky HDP. Do této skupiny zemí lze přiřadit Estonsko, které sice drželo krok s ostatními státy Pobaltí v oblasti dynamického růstu ekonomiky, saldem hospodaření vládního sektoru se ale dlouhodobě blížilo skandinávským zemím. Od ostatních členů eurozóny se svým hospodařením i jeho vztahem k růstu ekonomiky nejvíce odlišuje Řecko. Od svého vstupu do tohoto uskupení stále nesplňuje 3% kritérium deficitu veřejných rozpočtů a dlouhodobě patří (společně s Portugalskem) k nejhůře hospodařícím zemím eurozóny. Řecko přitom v období 2001-2009 zaznamenalo nižší meziroční dynamiku HDP (než činila v celé EU) pouze jednou.

Naopak severské země, a státy Beneluxu dosahovaly při skromnějších růstech ekonomiky rozpočtových přebytků či jen mírných schodků

Hospodařením vládního sektoru ve vztahu k vývoji ekonomiky se v rámci skupiny nových členů EU odlišovalo Estonsko, ze starých členů především Řecko

Postavení Chorvatska, jako „nejčerstvějšího“ člena EU, do značné míry kopirovalo pozici sousedního Slovinska. V obou obdobích (2001-2003, resp. 2004-2007) si Chorvatsko udržovalo relativně silný růst ekonomiky (průměrný roční růst HDP převyšoval 4,5 %). Příznivý vývoj byl zásadně narušen hlubokou recesí (HDP v roce 2009 poklesl o téměř 7 %), od té doby se k meziročnímu růstu chorvatská ekonomika zatím nepropracovala (např. -2 % v roce 2012). Recese se projevila i v hlubokém deficitu salda hospodaření vládního sektoru (roční průměr za období 2009-2012 činil -6 % HDP), který se zatím dařilo redukovat jen velmi pozvolně (v roce 2012 dosahovalo saldo téměř -5 % HDP). Nepříznivý vývoj si vybral daň v podobně nárůstu veřejného dluhu (z 37 % HDP na konci roku 2009 na 56 % HDP o tři roky později).

Významný vztah mezi hlubokými rozpočtovými schodky po roce 2008 a celkovou výší zadlužení na konci roku 2012 v zemích EU

Vztah mezi saldem hospodaření vládních institucí a přírůstkem jejich zadlužení byl naopak poměrně silný, zejména v posledním hodnoceném období, kdy byly veřejné rozpočty většiny zemí EU zasaženy hlubokými deficity. V období let 2008-2012 vzrostl vládní dluh nejvíce v Irsku (z 25 % HDP na 118 % HDP), které v tomto pětiletí zaznamenalo v průměru bezmála 15 % schodek veřejných rozpočtů. Podobně si vedla také většina jihoevropských zemí a Velká Británie. Vinou rozpočtových schodků (-5 až -6 %) nad úroveň celé EU se v tomto období prudce relativně zvýšilo celkové zadlužení také v některých dříve minimálně zadlužených zemích střední a východní Evropy (Slovinsko, Rumunsko, Lotyšsko a Litva), na konci roku 2012 však zatím splňovaly maastrichtské dluhové kritérium.

Tab.1: Vztah deficitu (přebytku) vládního sektoru, celkového vládního dluhu a vývoje ekonomiky v různých obdobích po roce 2000

	2001-2003 (roční průměr za období)				stav na konci r.2003		2004-2007 (roční průměr za období)				stav na konci r.2007		2008-2012 (roční průměr za období)				stav na konci r.2012	
	Meziroční změna reálného HDP		Rozpočtový deficit (-) či přebytek (+)*		Celkový veřejný dluh*		Meziroční změna reálného HDP		Rozpočtový deficit (-) či přebytek (+)*		Celkový veřejný dluh*		Meziroční změna reálného HDP		Rozpočtový deficit (-) či přebytek (+)*		Celkový veřejný dluh*	
	% HDP	pořadí	v %	pořadí	% HDP	pořadí	% HDP	pořadí	v %	pořadí	% HDP	pořadí	% HDP	pořadí	v %	pořadí	% HDP	pořadí
EU27	1,6	x	-2,4	x	61,9	x	2,8	x	-2,0	x	59,0	x	-0,1	x	-4,8	x	85,3	x
Eurozóna(17)	1,2	x	-2,5	x	69,2	x	2,5	x	-1,9	x	66,4	x	-0,2	x	-4,5	x	90,6	x
Belgie	1,0	22	0,1	6	98,4	2	2,7	21	-0,6	10	84,0	3	0,4	9	-3,6	10	99,6	5
Bulharsko	4,8	6	-0,2	7	44,4	17	6,5	6	1,5	6	17,2	22	0,7	6	-1,7	7	18,5	26
ČR	3,0	13	-6,3	25	28,6	21	6,1	7	-2,3	18	27,9	18	0,3	10	-4,1	14	45,8	19
Dánsko	0,5	26	0,7	3	47,2	14	2,4	23	4,3	1	27,1	19	-0,9	20	-1,6	5	45,8	19
Německo	0,4	27	-3,7	19	64,4	7	2,2	25	-2,1	16	65,2	6	0,8	5	-1,6	6	81,9	10
Estonsko	6,9	3	0,6	4	5,6	27	8,2	2	2,0	4	3,7	27	-0,7	18	-0,8	4	10,1	27
Irsko	4,9	5	0,3	5	30,7	20	5,3	11	1,5	5	25,1	20	-1,2	24	-14,6	27	117,6	4
Řecko	4,5	7	-5,0	22	97,4	3	3,9	14	-6,2	26	107,4	1	-4,3	27	-11,1	26	156,9	1
Španělsko	3,2	11	-0,3	9	48,8	13	3,6	16	1,4	7	36,3	15	-0,8	19	-9,1	25	84,2	9
Francie	1,2	19	-2,9	16	62,9	8	2,3	24	-2,9	20	64,2	7	0,0	12	-5,6	20	90,2	6
Itálie	0,8	23	-3,3	18	104,1	1	1,6	26	-3,2	23	103,3	2	-1,4	25	-3,9	13	127,0	2
Kypr	2,7	15	-4,4	21	69,7	4	4,3	12	-1,1	13	58,8	10	0,2	11	-4,6	15	85,8	8
Lotyšsko	7,4	2	-2,0	13	14,7	25	10,0	1	-0,6	10	9,0	25	-2,2	26	-5,4	17	40,7	21
Litva	7,9	1	-2,2	14	21,0	24	8,2	2	-0,9	12	16,8	23	-0,2	15	-5,7	21	40,7	21
Lucembursko	2,8	14	2,9	2	6,1	26	5,3	9	1,0	8	6,7	26	0,0	13	0,1	2	20,8	25
Maďarsko	4,0	9	-6,8	26	58,6	10	3,2	17	-7,2	27	67,0	5	-0,9	21	-2,0	8	79,2	11
Malta	1,0	21	-7,0	27	66,0	5	2,5	22	-3,1	22	60,7	8	1,3	3	-3,6	10	72,1	13
Nizozemsko	0,8	24	-1,8	12	52,0	11	2,9	20	-0,3	9	45,3	11	-0,1	14	-3,8	12	71,2	14
Rakousko	1,2	20	-0,7	10	65,3	6	3,1	18	-2,1	16	60,2	9	0,6	7	-2,9	9	73,4	12
Polsko	2,2	16	-5,5	23	47,1	15	5,5	8	-3,8	24	45,0	12	3,4	1	-5,6	19	55,6	15
Portugalsko	0,6	25	-4,0	20	59,4	9	1,6	27	-4,6	25	68,4	4	-1,2	23	-6,9	23	123,6	3
Rumunsko	5,3	4	-2,3	15	21,5	23	6,7	5	-1,9	15	12,8	24	0,5	8	-6,0	22	37,8	24
Slovinsko	3,2	10	-3,0	17	27,2	22	5,3	9	-1,3	14	23,1	21	-1,0	22	-4,9	16	54,1	16
Slovensko	4,3	8	-5,8	24	42,4	18	7,7	4	-2,6	19	29,6	17	2,1	2	-5,4	18	52,1	18
Finsko	2,0	17	4,0	1	44,5	16	4,2	13	3,7	2	35,2	16	-0,5	17	-0,7	3	53,0	17
Švédsko	2,0	17	-0,3	8	51,7	12	3,8	15	2,2	3	40,2	14	1,1	4	0,3	1	38,2	23
Velká Británie	3,0	12	-1,7	11	39,1	19	3,0	19	-3,1	21	44,2	13	-0,4	16	-8,2	24	90,0	7

¹ zahrnuje všechny instituce vládního sektoru

Pozn.: Příslušnost zemí do ekonomických uskupení (EU, eurozóna) byla ve všech obdobích posuzována podle stavu platného na konci roku 2012

Pramen: Eurostat

Většina zemí EU svůj vládní dluh v období konjunktury snížila, a to i při souběžných rozpočtových deficitech

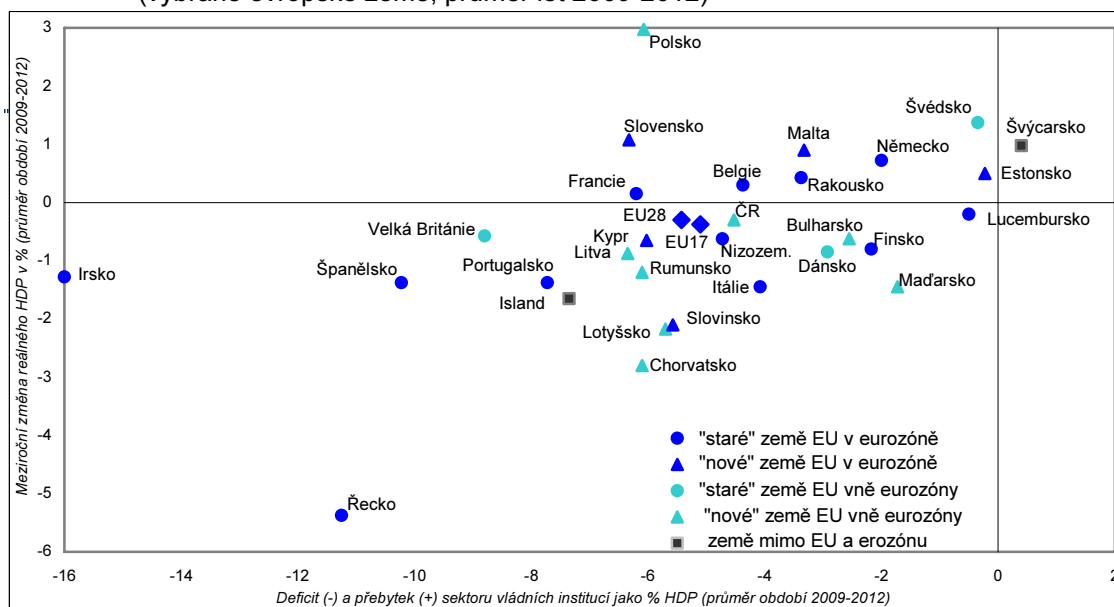
Růst vládního dluhu však není pouze výslednicí kumulovaných deficitů veřejných rozpočtů z předchozích období, byť ty obvykle tvoří jeho rozhodující část. Během období konjunktury (2004-2007) dokázala většina zemí svůj vládní dluh snížit (v ČR stagnoval) i navzdory mírným rozpočtovým deficitům, severské země a také Španělsko pak výrazněji při rozpočtových přebytcích. Výši zadlužení se některým zemím podařilo zredukovat při rozpočtových deficitech i v období skromnějšího hospodářského růstu (2001-2003), a to především vlivem vysokých splátek dřívějších půjček (podíl zaplacených úvěrů na celkových výdajích vládního sektoru

se pohyboval kolem 15 % např. Řecku, Itálii, Belgii; dvouciferné hodnoty atakoval i v balkánských zemích či Slovensku).

Období recese více provázala saldo hospodaření vládního sektoru zemí EU s vývojem ekonomiky...

Přestože vztah mezi dynamikou celkového růstu HDP a saldem hospodaření vládního sektoru není v zemích EU v dlouhodobém pohledu nikterak výrazný, rok 2009 přinesl změnu. Hluboký meziroční propad celkové výkonnosti ekonomik rychle oslabil (v absolutním vyjádření) především příjmovou stránku veřejných rozpočtů, které tak především v roce 2009 končily ve většině zemí EU hlubokými deficity.

Graf č. 4 **Saldo hospodaření vládního sektoru a meziroční dynamika reálného HDP** (vybrané evropské země, průměr let 2009-2012)*

* u Švýcarska období 2009-2011

Pramen: Eurostat

...při specifickém postavení recesi odolávající ekonomice Polska a rozpočtovými deficity těžce zasaženého Irsku

Na příkladu období současné hospodářské recese (2009-12) je vazba mezi dynamikou HDP a deficity vládního sektoru patrná (korelační koeficient na souboru všech zemí EU činil +0,42). Vymykají se pouze dvě země: Irsko (s hlubokými deficity při relativně mělčím propadu ekonomiky) a Polsko, které se jako jediné z unijních zemí nepotkalo s recesí, avšak deficity dosažené jejich veřejnými rozpočty patřily, nejen v tomto období, v EU k nejhlubším. Po vyloučení Polska a Irsku se těsnost vztahu vyjádřená korelačním koeficientem zvýšila na +0,59. Česká republika se hloubkou svých rozpočtových deficitů i reálným propadem ekonomické výkonnosti v tomto období od úrovně celé EU či eurozóny významně neodlišovala.